

Muharrem Ergin

BURSA KİTAPLIKLARINDAKİ TÜRKÇE YAZMALAR ARASINDA

1949 yılı yaz ta'tilinde Bursa kitaplıklarındaki mühim türkçe yazmaları tesbite çalıştık. Araştırmalarımız, esas itibarı ile 15. asrın sonuna kadar olan devreyi içine aldı. Bu şekilde Müze, Orhan, Hüseyin Çelebi, Kurşunluoğlu ve Haraççioğlu kitaplıklarını, mevcut defterlere göre taradık. Tesbit ettiğimiz Türkçe eserlerin başlıcalarına burada kısaca temas edeceğiz.

Müze Kitaplığı Nr. E $\frac{4}{1251}$

Kâmilü't-ta'bîr

21,5 × 30,5 (11 × 19,5) sm. en - boyunda şemseli, kapaklı, arkası kırmızı, yıpranmış, kahverengi meşin kaplı bir cilt içinde 235 yapraktır. Âbâdî kâğıt üzerine yazılmış harekeli düzgün bir nesihle her sahifede 15 satır vardır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. İç kapak ve 1. yaprağın arkası muhtelif karalamalarla doludur. 2. yaprağın, yukarıdan aşağı, iç yarısı kopmuş, diğer yarısı kâğıtla yapıştırılmıştır. Sondan eksiktir. [ماه دوران] Hatun'un vakfidır. Mensurdur.

Bir ta'bîrnâme olan eserin başında müellifin bir mukaddemesi vardır. Bu mukaddemededen ve bundan sonra gelen mütercimim mukaddemesinden anlaşıldığına göre eser farsça te'lif edilmiştir. Yazmamız, *Kâmilü't-ta'bîr* adlı farsça eserin türkçe tercümesidir. 1. yaprağın yarısı kopmuş olduğu için müellifin mukaddemesinin baş tarafı yarımıdır. Satırların yarısı kalan ilk sahife (1b)'de hamd ü senâ'dan sonra eserin te'lif sebebi anlatılmaktadır. Yarım kalan satırlardan isminin Ceys b. İbrâhim b. ... olduğu anlaşılan müellif, bătında galib olan dâiye-i şevk ile ilm-i ta'birde bir kitap te'lif kıldığını, bunun için birçok nefis eserlerden faydalandığını söylüyerek istifâde ettiği eserleri sa-

yıyor. Eserin hurûf ü hecâ üzerine tertibinden, adını *Kâmilü't-ta'bîr* koyduğundan bahsederek bilhassa eserlerinden seçme yaptığı altı muabbiri tekrar zikrediyor ve yeri geldikçe yâd edildiklerini söylüyerek «..tâ kim okıyanlara ve dinleyenlere âsân ola bes bir zemân kendüme renc ve zahmet virüb bu kitâbı Sultân-i a'zam İzzeddin Kılıç Arslan için te'lif kıldum..» (2 b) diyor. Bundan biraz sonra mütercimim şu sözleri başlıyor: «meger bu fârisî kitâb-i ta'bîr seyyid-ül-ümerâ vel-ekâbir müs-tecma-ül-meâli vel-mefâhir begler begi Karaca Beg ki adlile meş-hûr ve hilmile mezkûrdur ve Sultân-ül-islâm vel-müslimîn Murâd b. Muhammed Han katında makbûl... mazmûn-i kitâbdan vâkîf olub diledikim fârisîden türkiye terceme olına.. biz dâîlerine işâret olındikim bu kitâbı türkiye terceme idevüz..». Görülüyor ki yazmamız İzzeddin Kılıç Arslan adına te'lif edilen farsça ta'bîrnâmenin II. Murad zamanında Karaca Beg'in emri ile yapılan türkçe tercümesidir. Eser 16 fasıldır. «fasl-i evvel düşün had ve mizâcını beyân ider..»

Son: «Câbir Mağribî aydur eger cemî'i yalıncağ görse mih-net ve rüsvâyılıkdur ve eger»

Sondan eksek olduğu için istinsah târihi yoktur. Fakat kâğıt ve yazıya bakılırsa II. Murad devrinin nüshası olduğu muhakkaktır denilebilir. Mütercimim el yazısı olmak ihtimâli de vardır.

Müze Kitaplığı Nr. E $\frac{85}{40}$

Tüş Ta'bîrnâmesi

16×19,5 (10×13,5) sm. en-boyunda kahverengi meşin kaplı ve sağlam bir cilt içinde 185 sahifedir. Kalın beyaz kâğıt üzerine nesih yazı ile her sahifede 13 satır vardır. Başlıklar kırmızı mürekkepledir. Sahifeler kırmızı cetvellerle çevrilmiştir. Bâzı sahife kenarlarında bâzı eserlerden nakiller vardır. Mensurdur.

İstinsah tarihi 1832 olan bu ta'bîrnâme Milâdî tarihî kullanan bir muhitte, Kırım veya Kazanda yazılmışa benziyor. Temir Ali b. Abdülkerim adında birisinin istinsah etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Eser besmeleden sonra doğrudan doğruya mevzua girerek şöyle başlıyor:

«fasl tüş üç türlikdür birisi korkunç ve birisi sevinç ve birisi ilhâmîdür Huda-yi taâlânın bir ferîştesi vardır ana melek-ür-rüyâ

dirler levh-ül-mahfûzda her nesne kim âdem oğlu üzerine keleşek-
dür ol ferişte uykuda körgüzür..»

Son (s. 185) « 29 nçı kiçede vâki olan tüş izgülikke delıldür
30 nçı kiçede vâki olan tüş hayre ve şerre delâlet ider çünki ay
arası bolgañçaklı vakitlerdür sadaka birmek kirekdür şerrinden
emin ola hayr ola Allâhü Taâlâ nasîb ide kendü fazlı ve rahmeti
ilen muradlarını temâm ide..»

Müze Kitaplığı Nr. E $\frac{97}{306}$

Murâd Çelebi

Mevlid

13,5×17 (10×15) sm. en-boyunda eskimiş âdi mukavva cilt
içinde 29 yapraktır. Kararmış eski beyaz kâğıt üzerine harekeli
nesih yazı ile her sahifede 11 satır vardır. Başlıklar kırmızı mü-
rekkep ile yazılmıştır. Nushanın ilk dört yaprağı kopmuş ve yerine
sonradan yazılmış yapraklar eklenmiştir. Bu kısım Süleyman
Çelebi'den alınmıştır ve yanlışları çoktur.

Baş (1 a) Allah adın zikr idelüm evvelâ
Vâcib oldur cümle işden her kula

. . . . .

Asıl kopmayan kısım şuradan başlamaktadır :

(5 a) Hem hevâ üzre döşendi bir döşek
Adı sündüs döşeyen anı melek

. . . . .

Son (29 b) Hem Murâd-i mücrime kıl rahmeti
Çekmeye rûz-i cezâda zahmeti
Pes anun hakkı bize eyle atâ
Kim şefâat ide anda Mustafa
Nüh felek evrâk ola deryâ midâd
Rahmetinün zerresin kılmaya yâd

Müze Kitaplığı Nr. E $\frac{74}{235}$

Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân

Münteha

14,5×19,5 (10,5×16) sm. en-boyunda sırtına siyâh bez çekilmiş mukavva bir cilt içinde 215 yapraktır. Koyu âbâdî kâğıt üzerine siyah mürekkeple yazılmış har-keli nesih yazı ile her sahifede 15 satır vardır. Sondan 19 sahife harekesizdir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mensûrdur.

Eser Ahmed Bîcân'ın *Müntehâ* adındaki tefsirinin güzel bir nüshasıdır. Eserinin uzun mukaddemesinde de anlattığı gibi Ahmed Bîcân bu eserini Fâtih devrinde Gelibolu'da kardeşinin teşviki ile yazmıştır.

Eserin ilk dört yaprağı mukaddemedir. Müellif bu mukaddeme hamd ü senâ'dan sonra :

(2 a) «Sultân-i cihân şehinşâh-i keyvân cihângîr-i zemân pâdişâh-i devrân Sultân Muhammed b. Murâd Han yer yüzünde bir dahi nazîri yokdur ve tevârihde dahi kimse nişân virmiş degül ve âlem âhırına degin buncılayın pâdişâh gelmeyiserdür..» diyerek zamanın pâdişâhını uzun uzun medh ettikten sonra : «eyle olsa ben bîçâre Bîcân dahi zemânında (3 a) Gelibolıda bu kitâbı düzdüm..» diyor. Bundan sonra eserin te'lif sebebine geçerek kardeşi ile birbirlerini nasıl teşvik ettiklerini, böylece *Muhammediye* ile *Envâr-ül-âşıkîn*'in nasıl yazıldığını, *Envâr-ül-âşıkîn*'den sonra bu eseri nasıl meydana getirdiğini etraflıca anlatıyor ve: (4 b) «ben dahi bu kitâbun adını Müntehâ diyü ad kodum...» diyerek biraz sonra esere giriyor.

(Son): «...ol kergesler Türkistan ilinden müşk getürdiler Dâvud kefenine koydılar ol ma'nâdandur ki Dâvud.. kıyâmete degin müşk kokar..»

Müze Kitaplığı Nr. E $\frac{89}{302}$

Namaz kitabı

13×18 (7×15,5) sm. en-boyunda bir tarafı kopmuş kapaklı mukavva cilt içinde 79 yapraktır. Beyaz kâğıda harekeli düzgün nesih ile her sahifede 7 satır yazılıdır. Baştan, sondan eksiktir.

Kâğıt, yazı, imlâ ve dil itibarile eski (14—15. asır) bir esere benziyor. Mensûrdur.

Baş (1 a): «Peygamber Hazret-i aleyhisselâm buyurdu her kim ki yerinden duracak bu tesbîh okısa Allâhü Teâlâ anı günâh işlemekten saklaya ve gündüz işlediği günâhları yarlıgaya afv kıla..»

Başka bir sahife: «bir dahi gelesi yıla irişüb kılmaya..». Başka sahifelerden: «kadir gicesi ramazânun yigirmi yidinci gicesini diri dutsa irteye degin..» «aydur.. bu ayı üründü kıldı ayruk aylardan..» «ve eger bulutlar sağışınca yazuğ olsa yarlıgaya...» «eger arabca duâ bilmez ise türkce ile yalvara..»

Son: «İ'sa Peygamber.. bu duâyile ölüyi diri kılordı..»

Baş, sonu eksik olan bu nüshanın eski dinî bir eser olduğu görülüyor.

Müze Kitaplığı Nr. E $\frac{53}{218}$

Tezkiretü'l-evliyâ (Menâkıb-i evliyâ)

14 × 20,5 (9,5 × 14) sm. en-boyunda mukavva cilt içinde 300—350 yaprak. Beyaz koyu kâğıt üçerine her sahifede 15 satır harekeli nesih. Başlıklar kırmızı mürekkepli. Birinci yaprak sonradan eklenmiştir ve uydurmadır.

(2 a) «temâm rağbet ve i'timâd eyleyüb ben fakîr ü hakîr duâcısına işâret eyledikim evliyâullâh ve meşâyih sözlerinden bir kitâb te'lif ve tasnif eyleyem hemândem.. ulûm bahrine talup arabîde Kısasü'l-enbiyâ kitâbın bulub arab dilinden türkî diline dönderdüm sonra pârisîde işbu Tezkiretü'l-evliyâ kitâbın buldum pârisî dilinden türkî diline dönderdüm ve ol ulunun işâretini yirine getürmekliğı vâcib gördüm.. ve bunların hikâyetin ve siyretin okımak birle tanrının rahmetin kabul itmek durur.. ve bu zaife hayr duâ ideler ve tanrıdan tevfik dileyüb kitâba başladım...» diye Ca'fer-i Sâdıkla esere başlıyor.

Bu mukaddeme parçasından da anlaşılıyor, eser *Tezkiretü'l-evliyâ* tercümelerinden biridir. Mütercimi aynı zamanda *Kısasü'l-enbiyâ*'nın da mütercimidir. Arapçadan Aydınoğlu Mehmed Bey adına tercüme edilen *Kısasü'l-enbiyâ*'nın da mütercimi malûm değildir. Yukarıdaki mukaddemede adı geçen *Kısasü'l-enbiyâ*

Mehmed Bey adına çevrilen eser ise bu *Tezkiretü'l-evliyâ*'nın da Aydın oğlu adına tercüme edilmiş olduğu meydana çıkar. O takdirde mukaddemede geçen ulu, Aydın oğlu Mehmed Bey ve eser de 14. asır mahsülü olur. Eserimiz daha sonraki bir devrin mahsülü ise, yâni ya Sinân Paşa'nın veya Sinân Paşa'nın diye bilinen fakat ona âit olmayan *Tezkiretü'l-evliyâ* nüshalarından biri ise o zaman Sinân Paşa'nın veya diğer bir şahsın *Kıyasü'l-enbiyâ* tercümesi de var demektir.

Son: «.. Râbia kabr içinden ayıtdı tuş olsun bana her ne kim gördümise didi»

Müze Kitaplığı Nr. E $\frac{83}{217}$

Müfredât-i İbn Baytar Tercemesi

15×19,5 (10×16) sm. en-boyunda penbe kâğıt kaplı kapaklı kalın sağlam bir cilt içinde 313 sahife. Beyaz kâğıt üzerine harekesiz nesihle her sahifede 15 satır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış. Sondan eksik. Aynı cilt içinde, arkasında *Kitâb-i Tâun* adlı bir eser var. Eskice bir istinsaha benziyor.

Eserimiz adı geçen tıb kitabının 14. asırda yapılmış Türkçe tercümesinin bir nüshasıdır. Tercüme edenin kim olduğu belli değildir. Kısa mukaddemede yalnız Umur Bey'in emri ile tercüme edildiği yazılıdır:

(s. 1) «.. şürü ider ki imtisâl idevüz bir emr ki âdetâ bizüm üzerümüze vâcibdür ol emr iden.. Umur Beg hazretleri.. şöyle işâret olındı ki Müfredât-i İbn Baytarı musannif tertibi üzere türkî dilince terceme ola..»

Son: «.. ılıçak su gönül dutdurur eger içi kabz ider ve.. harâretin sâkin ider kaynar su hazmi fâsid ider susuzluğu sâkin itmez..»

Aydın oğlu Umur Bey (1340 — 1348)'in emri ile yapıldığını bildiğimiz bu tercümenin birçok nüshaları vardır.

Müze Kitaplığı Nr. E $\frac{50}{643}$

Kitâb-i tevârih

16×20,5 (10×15,5) sm. en-boyunda sararmış kâğıt kaplı kapaklı âdi mukavva cilt içinde 188 sahifedir. Her sahifede hare-

keli düzgün nesih ile 13 satır vardır. İç kapakta üst kenâra yazılan bir satırın son tarafı kesilmiştir ve ancak «tevârih-i âl-i Osmân-i Muhammed..» kısmı okunmaktadır. Üst tarafı kesilmiş olan ve okunamayan son kelime Muhammed'in ikinci ismi olacaktır.

Eserin içinde müellife dâir iç kapaktaki ismi te'yid edecek hiçbir kayıt yoktur. Nüshanın anonim Osmanlı tarihlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Eser şöyle başlıyor:

(s.1): «hikâyetde getürmüşlerdür kim nesl-i âl-i Osman Gazi ibn Erduğrul ibn Süleyman Şâh Gazi ibn Kaya Alb ibn Kızıl Boğa ibn Bayıntur..». Bu şecereden sonra eser Çingiz'e dönerek onun harekâtından bahs ediyor. Sonra Selçuklulara geçiliyor ve arkasından Osmanlılara gelinerek târihî vak'alar 896 senesine kadar anlatılıyor. Sonunda vakıf tarihi olarak 935 vardır. Dili tetkike değer.

(s. 78) 847 vekayiinden: «.. Sultân Murâdun iki kolını getürüb Anadolu beglerbegisi Tay Karaca şermsâr oldi hemân Sultân Murâd kendü kaldı yüz göge dutdı...»

Eserde manzum olarak yalnız şu iki beyit vardır:

Kimseye çün bâki kalmaz rûzgâr
Kalan erden bir nişândur yâdgâr
Çerh râzın hiç kimesne bilmedi
Kimsene bu derde dermân kılmadı

Son (186): «.. 896 yılında.. şevvâl ayının evvelinde yek şenbe gününde ulu bayram gününde Bursa şehrine kuşluk vaktinde kazâ-yi âsümânî.. vâki olub âteş peydâ olub çarşular ve dört bin ev mikdârı yanub helâk oldı»

*

Bunların dışında, Müze Kitaplığında kayda değer şu yazmalar vardır:

E $\frac{114}{156}$ ile 305 numaraları arasında numarasız, kadife kaplı bir cilt içinde Nesîmî ve Sürûrî'nin şiirlerini ihtivâ eden eser

E $\frac{91}{1133}$ numarada sondan eksik; E $\frac{2}{55}$ numarada 1175 tarihli birer *Muhammediye* nüshası

E $\frac{84}{613}$ numarada 16. asra âit bir şiir mecmuası

E $\frac{113}{156}$ numarada kayıtlı *Lûtfî Dîvân*'ı. *Lûtfî Dîvânı*'nın bu güzel fakat başı sonu kopmuş eksik nüshası Prof. İ. H. Er-taylan tarafından faksimile ettirilmiştir. Yakında çıkacaktır.

* * *

Haraççıoğlu Kitaplığı, Tıp Nr. 1149

Tıp Mecmuası

19,5 × 31,5 (12,5 × 21,5) sm. en-boyunda şemseli, kapaklı, arkası yıpranmış siyah meşin cilt içinde 164 yapaktır. Âbâdî kâğıt üzerine siyah mürekkeple ince, düzgün, harekeli bir nesih ile her sahifeye 17 satır yazılmıştır. Eser 2 b'den başlıyor. 2 a'da sonradan mühtelif yazılarla yazılmış hastalık ve ilâçlara dâir karalamalar vardır. 1. yaprak yoktur. 164 a'nın bir kısmı ile 164 b'de de, eserlerin aralarındaki sahifeler de de böyle karalamalar mevcuttur. 3 a'da yanda vakıf mührü vardır.

Mecmuanın içinde tam olarak şu 6 tıp kitabı mevcuttur:

1) Cerrâh Mes'ûd

Terceme-i Hülâsa

Mecmuanın 2—44. sayfaları arasındadır. Bizde ilk tıp kitaplarından olan bu eser, mukaddemede de anlatıldığı gibi Halife Me'mûn devrinde bir hey'et tarafından yazılan *Hülâsa* adlı kitabın türkçeye tercümesidir. Cerrâh Mes'ûd'un bu mühim tercümesinin nüshaları azdır. Bunlar arasında bizim nüshamız en iyi olanıdır. Mukaddemede Cerrâh Mes'ûd, Halife Me'mûn'un vücudunda meydana gelen cerâhatları ve bunun tedâvisi için çağırıldığı tabibleri, bunların tedâvilerini ve halifenin eser yazdırma teklifini rivâyet ettikten sonra: (3 a) «.. pes ol cem' olan hükemâ ve cerrâhlar halifenün sözünü kabûl kılub bu kitâbı düzdiler adını Hülâsa diyü ad virdiler velî bu zaîf Cerrâh Mes'ûd eline düşdi bu nüshayı gördi kim pârisîce ve pehlevîce dilince karışuk düzilmiş ve hem perâkende olmuş diledüm ki gücüm yitdügince düzem türkiye döndürem..» diyor ve tercümesinin gâyesini anlatıp, cerrâhın nasıl olması lâzım geldiğini ilâve ederek mukaddemenin sonunda

«.. ve hem bu kitâbı üç bâb üzerine ayıtdum» dedikten sonra babları bildirerek esere giriyor.

Son (44 a): «.. leglek yumurdasınun kaniyle bunları havana koyub döğüb göze koyalar ol göz kim kızıl ola kanın keser gözleri açılır nâfi' ola»

2) *Tıbbü'n-nebî*

Mecmuanın 44 — 56. yaprakları arasındadır. Kimin tercümesi olduğu kaydedilmemiştir. Dili itibarı ile çok eski bir tercüme benziyor. Çok kısa mukaddemede hamd ü senâdan sonra: (44 b) «.. Peygamberden.. hadîsleri çokdur kim anda ilâc ahvâli var ol sözleri heb dirmişler ana tıbbü'n-nebi ad virmişler» dendiikten sonra hemen «fasl» kaydı ile esere giriliyor.

Son (56 b): «.. ve dahi şerbet ezüb içdüğinde bir kaşuk ılıcak suyile içe evvel ezüb sonra birez dura ve girü sonra üstine hemân bir kaşuk dahi ılıcak su içe ve birezcük dura sonra bir kaşuk dahi içe andan ılıcak su içe»

3) *Muhtasar*

Mecmuanın 58 — 94. yaprakları arasındadır. Mecmuadaki-lerin belki de en eskisi olan bu eserin de bir tercüme olduğu anlaşılıyor. Calinos'dan nakledildiği anlaşılan bu eserin kimin tarafından ve kimin için yazıldığı açık olarak anlaşılmıyor. Mukaddemede hamd ü senâdan sonra şöyle deniliyor:

(58 b) «.. bilgikim bir muhtasardur.. dimişlerdür bu kıtâbı câhil âmiye virmeyeler ki âdemîleri helâk itmeye öndünki sultanlar bu kitâbı hazînede saklarlardı ve hasekîler hiyleyle nüshasın aldılar ana degin bu zaîfün eline düşdi.. melceü'l-ülemâ ahmedü'l-halâyik mübârizü'l-âfâk.. İlyâs beg b. Mahmûd beg-zâde ve Azzam Kılur hazretlerine türki dilince yazıldı çünkü Kulan tahtına geçdün sen ay fahr-i zemâne gölgesinde adlün bir cuvân hıfzun ana irdi ki çobana bunu yuş ögrüdür şimdi çoban beglerün sermâyesi adl ü sehâdur adl ü sehâ içinde Nûşirrevândur tâ cihân oldukça oldı kim sana eyü sanursa kayim delim olsun kim sana yaman sanursa bilesi sernigün kim sana yahşı sanursa âsümân ümizdür ol Muhammedün tabî'atine muvafık gelüb mahall-i kabülde düşe..» aynen aldığım bu sözler, açık bir netice çıkarmayı imkânsız kılacak kadar karışıktır. Geçen isimler Mem-

lûklere âit gibi görünüyor. Fakat bu isimleri tesbit etmek mümkün olamadı.

Son (94 a): «.. bu mezkûrları kaynadalar bu illetleri irâkî sabunile uyular dahi dürteler kat' idüb gidere»

Cinsî münâsebetlere ve ilâçlarına dâir çok açık saçık malûmat veren bu eserin dili, imlâsı v. b. diğerlerinden daha eskiye benziyor. Her halde 14. asırdan önceye âittir.

4) *Râhetü'l-insân tercemesi*

Mecmuanın 95 — 105. yaprakları arasında olan bu eser de çok eski bir tercümeye benziyor. Mukaddemesinde şöyle deniliyor:

(95 b): «kaçankim Me'mun halife.. hilâfete oturdu alemün etrâflarına nâmeler viribidi kim.. hâzır oldılar halife diledi kim bunlardan tıb sanâatından bir kitâb kendüsiyçün ihtiyâr kılalalar tâ halk arasında fâide kılsun diyü şeyh-i ecel Ebû Tâhir b. İbrâhim b. Muhammed ül-gaznevî il-hekîm... bu kitâbı pârisî kitâblardan.. urdu çıkardı adını Râhetü'l-insân kodı bu kitâbdan çok fâideler hâsıl ola..»

Son (104 a): «.. ölmüş yılanun kendüden peydâ olan kurdun üçini ezeler uçuk dutan âdeme içürelere ayruk uçuk dutmaya mücerrebdür»

Râhetü'l-insân adlı eserin tercümesi olan bu metin de her halde 14. asırdan evvele âittir. Dili çok eskidir.

5) *Abdü'lvehhâb*

Kitâb-i makale

Mecmuasının 106 — 150. sahifeleri arasındadır. Abdülvehhâb adında biri tarafından toplanmış ve türkçeye nakl edilmiştir. Mukaddemede hamd ü senâdan sonra: (106 a) «.. ammâ tıb bilgil kim şerif ilminün birisidür ve şerefine delil budur kim .. pes eyle olsa bu zaîf nahîf Abdül-vehhâb kadîm hükemânun kitâblarından istihrâc itdüm muhtasar türkîye dönderdüm tâ mübtedîlere âsân ola bu kitâb on makale üzerine düzdüm kodum..» deniliyor.

Son (150 a): «.. birer dirhem dögeler gayetde sürme ola çekeler..»

Dil bakımından bu eser de 14. asırdan önceye âit gibidir.

6) *Kemâliyye*

Mecmuanın son kitabı olan bu eser 151 — 164. sahifeler arasındadır. Bursada Şeyh Kemâleddin için yazılmıştır. Birkaç

yerinde Ak Şemseddin ismi geçmektedir. Bunlardan anlaşıl-
dığına göre eser 15. asırda yazılmıştır. Mukaddemede şöyle de-
niliyor :

(151a) «.. bilgil kim iy aziz bu kadar fâideleri bir yire cem'
idüb bir kitâb itdügümize sebep oldur kim Bursada türbedâr
Şeyh Kemâleddin Hazretlerine mülâkat olundı mübârek cisimle-
lerine ârız olanlardan bâzı marazları zikir ittiler biz dahi bir kaç
ilâc zikir itdük hâtırda durmaz diyü bir kaç kâğıda yazduk ma-
habbetleri şevkile bunca devâlar şifâlar garâib letâif cem' itdük tâ
kim mübârek mizâclarına azîm menfaat hâsıl ola bizi hayr duâdan
unutmayalar ve anmağa sebep ola bu kitâba Kemaliyye diyü ad
virdüm ki şerîf adlarına mensûb olub müşerref ola ve dahi bu
kitâb on bir bâb üzerine tertîb olındı.»

Son (164a): «.. yumurdanun ağın kalya taşile döğüb karışdu-
rasın andan sonra hamâmda âdemün gevdesine süresin gayet
ak ola.»

En yenileri olan bu kitap da dâhil olmak üzere mecmuadaki
bütün tıbb kitapları dikkate değer eserlerdir ve tıbbâ dâir ilk eser-
ler arasında sayılmaları icap eder.

Haraççioğlu Kitaplığı Nr. 1134

İshak b. Murâd

- 1) *Edviye-i müfrede*
- 2) *Müntehab-i şifâ*

14 × 20,5 (8,5 × 15,5) sm. en-boyunda arkası meşin, yırtık,
eski bir mukavva cilt içinde 382 sahife. Beyaz kâğıt üzerine ha-
rekesiz bir nesih ile her sahifede 15 satır. Başlıklar kırmızı mü-
rekkep ile ve harekeli. Dağınık halde olan eserin başına «munte-
bab-i şifâ» yazılmıştır. Halbuki *Edviye* başta, *Müntehab* onun ar-
kasındadır. Eserin bu iki kısmı ayrı ayrı iki eser gibidir. Ayrı
ayrı mukaddemeleri vardır ve *Müntehab-i şifâ* ikinci kısmın mu-
kaddemesinde geçmektedir.

Edviye-i müfrede baştan 109. sahifeye kadar devam ediyor.
Mukaddemesinde şöyle deniliyor :

«.. İshak b. Murâd .. diledi ki bu illerde bulunur ve dahi
türkî dilinde adı bilinür edviye-i müfredeyi cem' idüp bu beyâz
içinde sevâda getüre .. içinde hâsiyetden ve menfaatden ve ma-
zarratından ve islâh-i zararından türkî dilince şerh eyleye tâ ki

kalan dillerde bir nece kişilere âsânrak ola pes hurûf üzerine Gerede kal'esinin katında Arkıt dağında Peygamber hicret târîhi-nün yidi yüz toksan iki yılında cem' olındı ve bu risâle iki kısımdur evvel kısmı bu otları zikr eyler ikinci kısımda biraz muhtasar ve müfîd ilmîsinden zikr eyledük bu risâle kâmil ola..»

Bundan sonra ebeğömece ile esere giriyor. Bu kısmın sonuna doğru (s. 98) edviye-i mürekkebeden kısaca bahsederek s. 100---108'de hastalıkların 3 dilde lügatçesini veriyor ve böylece otlardan bahsedilen birinci kısım bitiyor.

S. 109 da ikinci kısım mustakil bir eser gibi başlıyor. Mukaddemesinde:

«.. diledüm ki tıb ilminde bir muhtasar kitâb tasnîf idem hıfz-ı sıhhat tarîkini ve şol marazlar ki çok vâki olur sebeblerin ve alâmetlerin ve ilâçların beyân eyleyem kaçanki bir yirde üstâd hekîm bulunmasa bu muhtasar ile amel ideler.. ve bu kitâba Mün-tehab-i şifâ ad virdüm tâ ki teşhîs-i emrâz ü tarîk-i ilâc âsân ola ümîzdür ki ekser halâyık müstefîd olıcak bu zaîfi duâdan unutmayalar ve bu kitâbı üç bahis eyledüm..» deniliyor ve esere giriliyor. Üç bahis olan bu eserin birinci bahsi 2, ikinci bahsi 62 kısımdır.

Son (382): «.. ve balun kefin alalar bu otlara ılıcakla karışduralar andan sonra bir kabda kırk gün arpa içinde koyalar andan sonra isti'mâl ideler şerbeti bir miskaldur tecrübe olınmışdur»

İshak b. Murâd'ın iki kısımdan mürekkebe bu eseri ilk tıb kitaplarımızdandır. 792 (1390) tarihinde Gerede'de Arkıt dağında yazılmıştır. Başka nüshaları olan bu tıb külliyâtının bahsettiğimiz nüshası iyi değildir. 1083 tarihinde Muhammed b. Ali tarafından istinsâh edilmiş olan bu nüshanın yanlışları çoktur.

Haraççioğlu Kitaplığı Nr. 996

Mahmud b. Edhem

Gülşen-i inşâ

14 × 20 (7,5 × 17) sm. en-boyunda sırtı meşin, sarı kâğıt kaplı mukavva cilt içinde 70 yaprak. Beyaz kâğıt üzerine divânî yazı ile her sahifede 17 satır. Başlıklar kırmızı mürekkepli. Aynı cild içinde başka bir mektûbât risâlesi vardır.

Eserin te'lif sebebi bahsinde, ismi, kimin adına yazıldığı kayıtlıdır. Bu kayıtlara göre *Gülşen-i inşâ* «.. Hüdâvendigâr-i cihân

fermân-dih-i zemîn ü zemân .. Sultân Selîm ibn Sultân Bâyezîd Han..» (2 b) adına yazılmıştır.

Müellif eserinin kısımlarını şöyle anlatıyor: (4 b) «.. bu risâle bir mukaddeme ve üç bâb üzerine tertîbdür ammâ mukaddeme usûl ve âdâb-i mükâtebât beyânındadır bâb-i evvel nâmeler ve rik'alar beyânındadır bâb-i duvum muhâtebât mücâvebat beyânındadır bâb-i sivum menâşîr-i sultâniyye beyânındadır» Son (70 a): «.. alâmet-i şerîfi üzere i'timâd ve i'tikad kılalar».

Bizde ilk mektup kitaplarından olan *Gülşen-i inşâ* nüshamızda kaydedildiği gibi Yavuz Selim adına yazılmıştır. Eğer böyle ise eseri Mahmud b. Edhem'in çok ihtiyar bulunduğu bir zamanda yazdığını kabul etmek lâzım gelecektir. Çünkü aynı müellifin Sultan Murad (II. Murad olacak) adına bir lûgat kitabı da vardır. *Gülşen-i inşâ*'nın bu nüshası İbrâhim b. Osman Ağa tarafından 1145'te istinsah edilmiştir.

Haraççioğlu Kitaplığı Nr. 1417

Mahmud b. Edhem

Miftâhü'l-lûga

12,5 × 17,5 (7,5 × 12,5) sm. en-boyunda şemseli, kapaklı kah-verengi meşin bir cilt içinde 68 yaprak. Beyaz kâğıt üzerine ta'lik yazı ile her sahifede 17 satır.

Eserin farsça önsözü usûb itibariyle *Gülşen-i inşâ*'daki sebep-i te'lif bahsinin aynidir. Burada Şeyh Mahmud b. Edhem eserin te'lif sebebini kısaca anlatıyor, ismini kaydediyor. Kimin adına yazıldığını «.. Hazret-i Hüdavendigâr fermân-dih-i zemîn ü zemân es-sultân Murâd ..» diyerek tasrih ediyor. Bundan sonra (2 a): «.. bu kitâb bir mukaddeme iki bâb üzerine mürettebdür ammâ mukaddeme (2 b) lûgât-i fursde olan kelimât-i müştakanun tarîk-i iştikakın ve emsile-i muttarid ü muhtelifesin beyân ider bâb-i evvel mesâdır ve muzâri sîgaların beyân ider bâb-i duvûm lûgât-i esmâ ve âdâtı beyân ider..» diyor ve esere başlıyor.

Son (68a): «*تانالتو بوومه بويمول ديدوکلي کوش کي يرتيدور* ve *ديرلوكه کاراغوز* ve *ديرلوكه دلۇعه*»

Yahya adında biri tarafından istinsâh edilen eserin bu nüshasından anlaşıldığına göre *Miftâhü'l-lûga* II. Murad için yazılmıştır. Bu takdirde Mahmud ibn Edhem'in II. Murad, Fâtiha, II. Bâyezid ve Yavuz Selim devirlerinde yaşamış olması

icap ediyor. Eğer böyle ise çok uzun ömürlü olan Şeyh Mahmud, II. Murad için yazdığı lûgati gençliğinde, Yavuz Selim için yazdığı *Gülşen-i inşâ*'yı da ihtiyarlığında yazmış demektir.

Haraççioğlu Kitaplığı Nr. 1186

Hesab Kitabı

14 × 20,5 (9 × 14) sm. en-boyunda şemseli, kapaklı siyah meşin cilt içinde 57 yaprak. Beyaz kirlenmiş kâğıt üzerine harekeli düzgün açık bir nesih ile her sahifede 11 satır. Sahife kenarlarında arapça, farsça, türkçe ehemmiyetsiz muhtelif yazılar, beyitler, şiirler var.

Fatih devrinde yazılan bu matematik kitabının müellifi hakkında eserde hiç bir kayıt yoktur. Yalnız ketebesinde 865 tarihinde Kalkandelen vilâyetinde yazıldığı kayıtlıdır.

Eser şöyle başlıyor:

(1 b) «bil ki ma'ni-i zarb muhâsibler ıstılâhında ol taleb-i cümledür iki mazrûbun birinün nisbeti ol cümleyile hemân mikdâr ola ki bir adedün nisbeti bir mazrûbile dahi eger dise ger bişi sekize zarb eyle ol ola ki biş gez sekizi cem' eyle ol kırk ola ..»

Son (57 a): «.. sekiz adedi biş nesne ve sülüs nesneye kısmet iderüz kısmetinden hâric bir ola ve ol .. nısfı mikdârı ola lâzım gele ki derâhim altı aded ve nısf ola»

Haraççioğlu Kitaplığı Nr. 697

Şerhü'l-menâr

13 × 20,5 (8,5 × 15,5) sm. en-boyunda sırtı ve kapağı kahverengi meşin kaplı olmak üzere sarı kâğıtla kaplı, kapaklı sağlam mukavva bir cilt içinde 130 yaprak. Çok eski-beyaz kalın kâğıt üzerine harekesiz ve umumiyetle noktasız eski nesih ile her sahifede 18 satır. Satır altlarına, sahife kenarlarına ilâveler, çıkmalar yapılmış. 2. sahifede üst yanda vakıf mührü var. İlk sahifenin bir kısmı harekelidir.

Dil bakımından çok mühim olan bu eser 804'te istinsâh edilmiştir. Şark Türkçesinin ilk nümunelerindendir. Usûl-i fıkıh hakkındadır.

Baş (1 b): «.. ayıtur şükür ol tengriga kim kılavuzladı bizni bu doğru yolga .. takı salavât ol kim irse üzre bolsun kim katı körklü halk birle uduruldı ... imdi kitâb sözine kirdük .. ayıtur bilgil kim şerâtin usulları üç neme turur imdi usul nedür evvel anı bilmek kerek..»

Son (260): «.. kaçan kim sabr itse uşbu iki kısımda .. ol kişi şehîd bolur»

Haraççioğlu Kitaplığı Nr. 1119

Terceme-i Müfredât-i İbn Baytar

17 × 25,5 (12 × 19) sm.en-boyunda tâmir görmüş kahverengi yaldızlı şemseli meşin kaplı bir cilt içinde 157 yaprak. Âbâdî kâğıt üzerine her sahifede 19 satır kısmen harekeli nesih. Başlıklar kırmızı mürekkep ile. Baş ve sondaki bir kaç boş sahifede karalamalar var.

Aydınoğlu Umur Bey'in emri ile 14. asırda yapılan tercümenin güzel bir nüshasıdır.

Baş (1 b): «.. Allâha çok şükr idüp Muhammed Resûlullah ve âline ve ashâbına çok salavât getürdükden sonra sürû itdük ki...»

Son (175 a) «.. yoğunca olur eğer dögüp cerâhata ekseler fâide ide»

Haraççioğlu Kitaplığı Nr. 1098

1) Muhammed b. Mahmud b. Şirvânî *Tuhfe-i Murâdî*

12 × 20,5 (6,8 × 14) sm en-boyunda arkası siyah meşin, kâğıt kaplı mukavva cilt içinde 98 yaprak. Aynı cilt içinde başta 54 yapraklık bir kıyâfetnâme var. Âbâdî kâğıt üzerine tâlik yazı ile her sahifede 15 satır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile.

İkinci Murad adına 833 tarihinde Bursada yazılan ve mücevherlerden bahseden eserin 979 tarihli bir nüshasıdır. Müellif uzun mukaddemede ve eserin sonunda eserin mâhiyetini, tarihini, kime, nerede yazıldığını etraflıca açıklıyor. Mukaddemenin sonlarında kaydettiği gibi eser 32 bâb üzerinedir ve her bâb bir cevhere tahsis edilmiştir.

Baş (54 b): «.. sitâyiş-i bî sipâs ve sipâs-i bî kiyâs ol hazrete ki...»

Son: «.. hayr ü saâdet ve yümn ü bereketile itmâme irişdi»

2) Muhammed b. Ayâs

Kıyâfetnâme

12 × 20,5 (7 × 13,5) sm. en-boy. *Tuhfe-i Muradî* ile aynı ciltte 51 yaprak. Mavi-sarı-beyaz kâğıt üzerine ta'lik yazı ile her sahifede 13 satır.

Arapçadan çevrilen bu eserin ne zaman yazıldığı kayıtlı değildir. Mukaddemede yalnız mütercimi ve eserin ismi kayıtlıdır. Muhammed b. Ayâs mukaddemede: (5 b) «.. ve bu kitâba kıyâfetnâme diyü ad virildi her şeklün envâm beyân itdükden ötüri ve yigirmi altı bâb üzerine vaz' olındı..» diyor.

Son (51 b): «.. harîsdür şerîrdür bahildür cebbârdur aldatıcıdur maslahatında kavî şeçî'dür»

İnsanların kıyâfet ve eşkâlinde, hayvanatla benzerliğinden, karakterinden bahseden bu eser her halde 15. asra âit olmalıdır.

Haraççioğlu Kitaplığı, Tefsir Nr. $\frac{112}{142}$

Enfesü'l-cevâhir

21 × 30 (12,5 × 19,5) sm. en-boyunda şemseli, kapaklı, arkası kopmuş kahverengi meşin çilt içinde 306 yaprak. Beyaz kâğıt üzerine her sahifede harekeli nesih ile 17 satır. Âyetler kırmızı mürekkep ile. Sonunda iç kapakta «yâr Ahmed Dâî» yazılıdır.

Nüşamız *Enfesü'l-cevâhir* adlı tanınmış tefsirin 3. cildir. 958 de istinsâh edilmiştir.

(1 b): «.. ya'ni hak tebâreke ve taâlâ ol resûline .. hitâb idüb...»

Son (306 a): «.. her kabudan dilerse gir...»

*

Bunlardan başka Haraççioğlu Kitaplığındaki şu eserleri de kaydetmeliyiz:

Edebiyat 9/913 numarada kayıtlı *Cem Divânı*. Cem Sultan'ın farsça ve türkçe divanlarını ihtiva eden bu mükemmel nüsha, enfes tezhiplerinden, kâğıdından, yazısından anlaşılıyor ki

o devirde yazılmıştır. Düzgün açık bir ta'likle yazılan bu nusha Prof. Ertaylan tarafından getirtilerek faksimile ettirilmektedir.

Lûgat 1444 numarada kayıtlı bir *Mukaddemetü'l-edeb* nüshası vardır. 864 te tarihli olan bu güzel nüshanın aynı zamanda çok güzel tezhipleri bulunuyor.

Tasavvuf 26/774 numarada 1131 tarihli, 27/775 te ise tarihsiz birer *Muhammediye* nüshası mevcuttur.

Hüseyin Çelebi Kitaplığı, Tıb Nr. 2

Terceme-i Kâmilü's-sinâ'a

18 × 28 (12 × 19,5) sm. en-boyunda arkası kahverengi meşin kaplı, kırmızı ve kapaklı bez cilt içinde 103 sahife. Yumuşak âbâdî kâğıt üzerine harekeli nesih ile her sahifede 19 satır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile. Eserin başında (s. 1) ve sonunda (s. 1) ve sonunda (s. 103) aynı vakıf kaydı vardır.

Osmanlı Türklerinde İlim (s. 7)'de bu eserden bahs eden Adnan Adıvar, yanlışlıkla Ulu Câmi kitaplığı 2 numarada kayıtlı olduğunu göstermiş, nüshamızın, bir kısmının tercümesi olduğu arapça *Kâmilü's-sinâ'a*'dan etraflıca bahsetmiştir.

Bu tercümeyi yapanın kim ve tercüme tarihinin ne olduğu nüshada kayıtlı değildir. Nüshamızda Temürtaş oğlu Umur Bey'in (857) tarihini taşıyan vakıf kaydı vardır. Fakat bu tercümenin dili, nushanın imlâsı, kâğıdı, yazısı açıkça gösteriyor ki eser çok daha eskidir. 14. asırdan evvele âit olduğuna muhakkak nazarı ile bakılabilir.

Tercüme *Kâmilü's-sinâ'a*'nın 3. ve 4. makalelerini ihtiva ediyor. 1—82'de üçüncü, 82—102'de 4. makale vardır. 3. makale 34, 4. makale 54 babdır. 3. makale sıtmalar ve veremlerin ilâcından, 4. makale bedenın dış yüzüne mahsus hastalıkların devâsından bahsetmektedir.

Baş (s. 2): «Kâmilü's-sinâa'nün üçüncü makalesi sıtmalar ve veremler ilâcındadır..»

(s. 82): «Kâmilü's-sinâa'den dördüncü makalesi beden daş yüzine mahsûs olan hastalıklar devâsındadır..»

Son (s. 102): «.. bundan sonra penir suyu vireler.. zikir itdüğümüz edviyelerile tilya ideler»

Nüshamızdan anlaşılıyor ki mürtecim *Kâmilü's-sinâ'a*'nın başka makalelerini de türkçeye çevirmiştir. Eldeki nüsha bu tercümenin bir cildir.

Hüseyin Çelebi Kitaplığı, Kırâat Nr. 1

Yahya b. Halil Çoban

Fütüvvetnâme

14,5 × 21 (9 × 16) sm. en-boyunda âdi mukavva ciltli bir mecmuanın ikinci risâlesi. (Mecmuada başta bir arapça, sonda iki türkçe (biri manzum-mensûr) risâle daha vardır). 138 sahife. Beyaz kâğıt üzerine, bâzan yaldızlı siyâh mürekkeple her sahifede 11 satır. Başlık, âyet ve hadisler kırmızı mürekkeple.

Eserin mmkaddemesinde şöyle deniliyor:

(s. 2) «.. şöyle bilün k'iy kardaşlar ve iy dostlar kim fütüvvet a'lâ ve şerifdür ve key ulu makamdur fütüvvet allah sıfatıdur pes fütüvvet sıfatı kimesne sıfatlanmaya illâ ol kişi kim tangrı taâlâ anı tâhir kıldı.. ümiz şöyledür kim mağbûn ve mahdûm olub kalmayalar Yahya b. Halil Çoban gördüm ki fütüvvet kabusında oturan ahılar var fütüvvet-nâme yok ya'ni fütüvvet kitâbı yok kim bileler ve öğreneler güçleri yitdügince ve ellerinden geldükçe dutalar dilerem kim fütüvvet ilmin beyân kılam..». Bundan sonra muhtelif kitaplardan faydalandığını söyleyen müellif «.. bu kitâblardan fütüvvete gereklülerin çıkardum yazdum..» diyor. Daha sonra «âdine gicesi çerağ dibinde ahılar katında» okunmasını ve buna uyulmasının gerektiğini kaydederek «.. anun için türkî dilince yazdum kim okınmağa genez ola..» diyor ve şöyle ilâve ediyor: «.. pes bu rûm kavmi türkî dilin bilürler biz dahi türk dilince beyân kılduk»

Son sahife: «.. pes bilün kim bu kitabı her bir nüshadan çıkardum yazdum eğer bileleridi kim bu kitâba ne akıllar fidâ kılub cem' kıldığumuzu bileleridi her dem bize duâlar kılalaridi ümizdür ki bu kitâbı düzene ve yazana ve okıyana ve dinleyene tanrı taâlâ rahmet kıla ve bizi unutmayalar»

Eserin ne zaman yazıldığı bilinmemekle berâber dili ve imlâsı 15. asrın başlarına veya 14. asra aid gibi görünüyor. İstinsahı nisbeten yenidir. İlim âlemince hayli tanınmış olan eserin, bu nushası bilinmiyordu. Fakat başka nüshaları bilinmektedir.

*

Bunlardan başka Hüseyin Çelebi K., Edebiyat 63 numarada kayıtlı bir eser de bahse değer. *Mecma'ü'l-kavâfî* adındaki bu eser diğerleri kadar eski değil, galiba 16. asra âittir.

Fakat mevzuu itibarı ile orjinaldir. Adından da anlaşıldığı gibi bir kafiye kitabıdır. 130 yapraklık eserde türkçe, arapça ve farsça kafiye olan kelimeler sıra ile yan yana yazılmıştır. Türkçeler yeşil, arapçalar kırmızı, farsçalar yeşil kırmızı mürekkeplidir. Alfabe sırasıyla ve gayet muntazamdır. Sahife kenarlarına bazen misâl olarak En verî, Fânî, Câmi, Nevâî, Ca'fer Çelebi ve umumiyetle Sa'di'den türkçe, farsa şiir parçaları alınmıştır. Bazı bilinmiyen kelimelerin altına mâ'naları yazılmıştır. Türkçe kelimeler içinde bazıları hayli eskidir.

Orhan Kitaplığı Nr. 987

Mevlid ve dînî manzumeler

14 × 20 (9 × 15) sm. en-böy. Kapaklı mukavva cild içinde dağınık halde. Bir çok sahifeler düşmüş. *Mevlid*'in bir çok tarafları Süleyman Çelebi'nindir. Vefât-i Nebîden sonra gelen Vefât-i Fâtîme faslının sonunda Deveci Ali ismi vardır. Bu fasıl şöyle başlıyor:

İşit imdi Fâtîme ahvâlini
Kim resûlden sonra noldı hâlini
Gice gündüz ağlamağa başladı
Kâinatı tağlamağa başladı

Son: Nefsine cefâ kılanların yeri
uçmak oldur toptolu içi huri
Bunu aydan Deveci Ali durur
Konyada Mevlânânun kuli durur
Mevlânâ Fakih Ahmed hürmetine
Hak ırgüre sını hâtırları murâdına
Fâilâtün fâilâtün fâilât
Âhîret gerek ise dünyâyı sat
Ta ki bunda hatm ola iş bu kelâm
Vir selavât Mustafaya vesselâm
Yâ ilâhî okıyanı dinleyeni yazanı
Rahmetünle yarlıgagıl ya gani
Her ki diler rahmeti çok kazana
Fâtiha okıya bunu yazana

Bu Deveci Ali'nin kim olduğu belli değildir. Mevlâna devrinde yaşamış olması muhtemeldir.

Bundan sonra dörtlük şeklinde uzun bir Veysel Garâni manzumesi geliyor. Ondan sonra birkaç manzume parçası daha var. Daha sonra şu parça geliyor:

Ma'siyetden tevbe kıl gelgil yola
Yüz yire ur zâri kıl özrün dile
Ölmeden kendüzüne bir çâre kıl
Giri terk it sen seni bîçâre kıl

.....
Hazretine yüzün urgıl dün ü gün
Ol yakîn ile virür ilm-i ledün
Yûsuf-i Meddâh eger yolda kala
Ol şehün ışkî irüre menzile
Yâ ilâh sen tođru yol varanlara
Rahmet eyle cennetün vir anlara
Rahmetünle doylagıl sen anları
Bu bizüm sözümüz dinleyenleri
Mevlânâ ile Mustafâ hürmetine
Sen degür hâtırları murâdına

Bu bir sahifelik parça, 14. asır şairlerinden Meddâh Yûsuf'un *İblis destanı*'nın sonudur.

Orhan Kitaplığı Nr. 677

Âdâb-i menâzil

19 × 28 (13 × 22) sm. en-boy. Arkası, kapagı meşin, kapaklı, bez ciltli. Çok kalın bir yazma (sahife numarası konmamış). Beyaz kâğıt üzerine harekeli nesih ile her sahifede 17 satır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile.

974 târihinde istinsah edilmiş olan bu eserin tercüme tarihi ve mütercimi belli değildir. Tercümenin 15. asırda yapıldığı söylenebilir. Kadınlar için ve onların müracâatiyle yazılmıştır. Mukaddemede:

(2 a): «.. Bu kitâbun türki diline terceme olunduđına sebeb oldur ki .. ve dahi bu kitâba âdâb-i menâzil diyü ad virdük..» deniliyor.

Orhan Kitaplığı, Tasavvuf Nr. 665

Makalât-i Molla İlâhî

14 × 20,5 (9 × 14,5) sm. en-boyunda âdî eskimiş mukavva ciltli 198 yapraklık bir mecmua içinde üçüncü risâle. 31 (158 b-188 b) yaprak. Beyâz kâğıt üzerine her sahifede 15 satır harekesiz âdî nesih. Bu Mecmuanın birinci eseri *Gülşen-i Râz*'dir.

Risâlenin başında Molla İlâhî'nin menkıbesi, İrandan gelişi Ayasofyadaki va'zi anlatılıyor ve Fâtih ile olan konuşmasından bahsediliyor. Buradan itibaren Fâtih'e cevap şeklinde Molla İlâhî'nin sözleri başlıyor:

(171 b) «.. kaçan kim Sultân Muhammed mev'izeyi temâm kılıcak Molla Hazret fasih lisân birle dile gelüb ayıttı kim pâ-dişâh-i cihân ilm-i tevhdün bahrine nihâyet yokdur ammâ denizden katresin ve güneşden zerresin beyân kılam diyüb ayıttı..»

Böylece başlayan risâlesi 188b 'de bitiyor.

Son (188 b): «.. pes anı bize virmege ihtiyâr itdi tâ tâbibler âgâh ola ve hem âlemde kendü nişân ola her işâretten ve ibâdetden çıkdı zât-i hakka münezzehe çun ü çerâdan»

Risâlenin istinsah tarihi 1045'tir. Molla İlâhî menkıbesi ve risâlesinin diğer 2 nüshası da Fâtih Câmii Kütüphanesindedir. Biri İbrahim Ef. kitaplarından 867 numaralı risâle mecmuası, diğeri 868 numaralı risâle mecmuası içindedir. 868 numaralı nüshada menkıbe kısmı daha geniştir ve etraflı malûmat vermektedir. Oradaki rivâyete göre Fâtih devrinde İrandan gelen Molla İlâhî Sadreddin Konevî'nin torunu imiş. Necmeddin-i Kübrâ ahfâdından Şeyh Necîb'in zâviyesinde kalmış. Yukarıda bahsettiğimiz risâlesini Mevlânâ Debbâğzâde Abdürrahman Efendi'nin tavsiyesi ile *Kenzü'l-esrâr*'dan tercüme etmiş. Fâtih üç kişiyi çok severmiş: Şeyh Ali Hemedânî, Molla İlâhî, Meczûb Osman Dede.

Orhan Kitaplığı, Tefsir, Nr. 211

Tefsir Tercemesi

20 × 28 (13,5 × 22) sm. en-boyunda kapaklı mukavva cilt içinde 221 yaprak. Harekeli nesih ile beyaz kâğıt üzerine yazılmış her sahifede 21 satır. Sondan eksik.

Baş (1 b): «Hak taâlâ buyurdu ki.. ya'ni işbu kitâb ki kur'-andur indürilmişdür Allah katından ki azizdür..»

Son (229 b): «ya'ni bu âyet nüzüline sebep oldur kim bu Mekke kâfirleri». Nushada hiç bir tarih, isim v.b. kayıt yoktur. Fakat dili, imlâsı v. b. 15. asırdan sonraya âit olmadığını gösteriyor.

Orhan Kitaplığı Nr. 1614

Hatîb Rüstem ül-Mevlevî *Vesiletü'l-mekasid*

15 × 20,5 (11 × 16,5) sm. en-boyunda sırtı meşin mukavva cilt içinde 117 yaprak. Beyaz kâğıt üzerine siyah ve kırmızı mürekkep ile her sahifede 15 satır harekeli nesih.

904 tarihinde yazılıp 944 tarihinde istinsah edilmiş olan farsça-türkçe bir lûgat kitabıdır. Başta iki yapraklık farsça bir mukaddeme vardır. Eser güzel tertip edilmiştir. Kelimelerin türkçe karşılıkları çok eski ve yerindedir. Bahis başlarındaki izahlar türkçe ve manzumdur.

(116 b): Ol mübârek yıl ki işbu fakîr
Kıldı içinde lûgate sa'y-i kesir

. . . . .

Çün temâm itdi nısf-i şa'bânda
Yazdı târihini türâb-i minberde

Orhan Kitaplığı, Tasavvuf Nr. 646

Şîrâzî *Gülşen-i râz*

15 × 21 (10 × 15,5) sm. en-boyunda renkli kâğıt çekilmiş meşin cilt içinde 61 yaprak. Beyaz kâğıt üzerine çift sütun olarak her sahifede 15 satır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile. Sondan eksiktir. İç kapakta Ahmet Vefik Paşanın teftiş mührü vardır.

Şeyh Elvan Şîrâzî'nin Mahmud Şebüsterî'den 829 tarihinde II. Murad adına yaptığı meşhur tercümenin eski bir nüshasıdır. Yazık ki sondan 5-10 sahifesi kopmuştur.

- Baş (1 b): «Nefes urdı nefes rahman nesîmi
Muattar oldı cân ü dil harîmi»
- Son (61 b): «İbâdetde riyâ şirk-i hafîdür»
Riyâ gaflet denizinün kefidür»

Orhan Kitaplığı, Tasavvuf Nr. 665

Şîrâzî

Gülşen-i râz

14 × 20,5 (11 × 16,5) sm. en-boyunda âdi eskimiş mukavva ciltli bir mecmua içinde 88 yapraktır. Mecmuada ilk eserdir. Bundan sonra Molla İllâhînin Makalâtı v. b. var. Beyaz kâğıt üzerine harekeli âdi nesih ile her sahifede 13 satır. Çift sütun. Başlıklar kırmızı mürekkebli. Baştan ve sondan eksiktir.

1017 tarihinde istinsah edilmiş olan bu nüsha iyi değildir. 646 numaradaki ile karşılaştırınca bunda bir hayli atlamalar olduğu görülür.

- Baş (2 a) : «Çemen nûnına vü gül kâfına bak
Bularda kâf ü nûn evsâfına bak»
- Son (88 b): «İrişdi hazret-i hakdan âvâz
Ki ko ol şemme adın Gülşen-i râz
Kitâbın hatm itmiş kendü şöyle
İllâhî âkibet Mahmûd eyle»

*

Gülşen-i râz'in iki nüshası da Genel Kitaplıktadır. Onları da kayd ediyoruz:

Genel Kitaplık Nr. 721

Şîrâzî

Gülşen-i râz

14 × 22 (7,5 × 15,5) sm. en-boy. Şemseli kahverengi meşin bir cilt içinde 75 yaprak. Beyaz kâğıda çift sütun üzerine nesih yazı ile her sahifede 20 satır. Başlıkları kırmızı mürekkep ile. Sahifeler cetvel içine alınmış.

1211'de Hacı Mehmed Üsküdarî tarafından istinsah edilen bu nüsha fena değildir.

- Baş: «Nefes urdı nefes rahman nesîmi
Muattar oldı cân ü dil harîmi»
- Son: «Hakiçün niyyet itdüm hakka her dem
Temâm itdüm sözi vallahü a'lem»

Genel Kitaplık Nr. 722

Şîrâzî *Gülşen-i râz*

14 × 20,2 (7 × 12,5) sm. en-boy. Şemseli kahverengi meşin cilt içinde 206 yaprak. Âbâdi kâğıt üzerine harekeli düzgün bir nesih ile her sahifede 15 satır. Başlıklar kırmızı mürekkep ile. Çift sütun.

En iyi nusha budur. İstinsah târihi yoktur. Fakat tam ve eski, mükemmel bir nüshadır.

Baş (1 b) : «Nefes urdı nefes rahman nesîmi
Muattar oldı cân ü dil harîmi»

Son (206 b): «Hak için niyyet itdüm hakda her dem
Temâm itdüm sözi vallahü a'lem»

*

Bunlardan başka Orhan Kitaplığındaki şu eserlere de işâret etmek lâzımdır :

Edebiyat 93/1223 nr.'da kayıtlı *İlâhî Divânı*. İlâhî'nin Fâtih adına yazdığı, farsça ve türkçe şairlerden müteşekkil bu divân Prof. Ertaylan tarafından faksimile ettirilmiştir; çıkmak üzeredir.

Tasavvuf 136/697 nr.'da Âşık Paşa'nın *Garibnâme*'sinin bir nüshası vardır.

Tıb 1221 nr.'da *Baytarnâme* adlı eski bir tercüme vardır.

Târih 1004 nr.'da *Ebu Müslim*'in dördüncü cildi vardır.

Târih 985 nr.'da 1115 târihli, Târih 986 nr.'da 1202 târihli, Târih 987 nr.'da da târihsiz birer S. Çelebi *Mevlid*'i vardır.

Târih 652 nr.'da 1051 târihli, Târih 653 nr.'da 875 târihli ve çok iyi bir *Muhammediye* nüshası vardır. Târih 654 nr.'da da bir *Muhammediye* vardır. Çok eski ve mükemmel bir nüshadır. Baş ve sonundan birer sahife kopmuş ve sonradan eklenmiştir.

Edebiyat 1264 nr.'da Hayretî, Kemalî, Bakî, Belîğî, Âlî, İlmî, Figanî, Cemâlî, Fazlî, Mesîhî, Ulvî v.b. şâirlerin şiirlerini ihtiva eden bir mecmua vardır. Bu Mecmuada Ahmed Beg adlı bir âzerî şâirinin uzun ve tasavvufî bir murabba ve müseddesi mevcuttur.

Edebiyat 1270 nr.'da kayıtlı mecmuada da Niyâzî, Nesib gibi şâirlerin şiirleri, bu arada II. Murad'ın bir gazeli mevcuttur.

* * *

Kurşunluoğlu Kitaplığı, Tasavvuf Nr. 8

Tezkiretü'l-evliyâ Tercemesi

15 × 21 (10 × 16,3) sm. en-boy. Şemseli, kahverengi meşin cilt içinde 172 yaprak. Beyaz kâğıt üzerine ta'lik yazı ile her sahifede 23 satır. Sahifeler kırmızı çerçevesi. Başlık ve âyetler kırmızı mürekkep ile. 1b'de başta ve 2a'da yanda aynı vakıf mührü vardır.

Kimin tercümesi olduğu kayıtlı olmayan bu nüsha 1094'te Şeyh Ahmed b. Şeyh Osman Halvetî tarafından istinsâh olunmuştur. Hâmd ü senâ'dan sonra: (2 a) « .. çün Kur'andan ve ehâdisden sonra hiç sözlerinden üstün söz yokdur..» Son (172 a): «..aklum başumdan gitdi didi.»

Kurşunluoğlu Kitaplığı, Târih Nr. 1

Kısasü'l-enbiyâ

15 × 21 (10 × 14) sm. en-boy. Şemseli meşin kaplı kapaklı mukavva cilt içinde 177 yaprak. Eski beyâz kâğıt üzerine harekeli ince nesih ile her sahifede 13 satır. 1. yaprak kopmuş ve sonradan eklenmiş. 1 b ve 2 a'da birer mühür var. Kurşunluoğlu medresesi müderrislerinden Ahmed Ef.'nin vakfıdır. Sondan eksiktir.

Aydınoğlu Mehmed Bey adına arapçadan tercüme edilen eserin nâdir nüshalarından biridir. Aynı zamanda *Tezkiretü'l-evliyâ*'yı da tercüme etmiş olan mütercimi bilinmiyor. 14. asır türkçesinin çok mükemmel bir örneğidir.

(4 a): « .. pes bu tağların tamarı kaf tağına ulaşur kaf tağıni cemii tağların üzerine basgu kodı...»

Son (177 b): « .. Cebrâil anda imâm oldı namâzın kıldılar kıssa-i âyşe..»

Kurşunluoğlu Kitaplığı, Tefsir Nr. 8

Cevâhirü'l-esdâf

14,5 × 21,5 (9×17) sm. en-boy. Kopmuş, ayrı kahverengi meşin bir cilt içinde 186 yaprak. Beyaz kâğıt üzerine bâzen hareketli bir nesih ile her sahifede 21 satır. Baştan eksik olacak.

Candaroğulları'ndan İsfendiyâr Bey adına 800 tarihinde yazılan meşhûr tefsirin bu nüshası yenidir ve iyi değildir.

Baş: «..bilgili Kur'andan degüldür lâkin Kur'anı anun ile başlamak sünnetdür ba'zıları katında mânisi sığınuram ben tangrıya şeytândan kim la'net taşıyile atılmışdur dimek olur..»

Son (186 a): «..âhırında sabr idene çok fâide vardur zikir eyledüğümüzden yüz bin artuk sevâb ve eyülük vardur..»

Kurşunluoğlu Kitaplığı tasavvuf Nr. 5

Behcetü'l hadâik fî mev'izeti'l-halâik

15,3 × 22,5 (12 × 20) sm. en-boyunda çok eskimiş kahverengi meşin kaplı bir cilt içinde 353 sahifedir. Kalın eskimiş âbâdi kâğıt üzerine solmuş siyah mürekkep ile her sahifede 19 satır hareketli eski nesih vardır. Dağınık hale gelmiştir. 41 meclistir.

Türk dilinin târihi inkişâfında eski ve yeni devreler arasındaki oldukça karanlık ve karışık devreyi aydınlatacak olan bu çok mühim eser ilk defa Doç. Sadeddin Buluç tarafından bulunmuş, hemen Prof. Ertaylan tarafından faksimile ettirilmiştir. Yakında çıkacaktır. 703 târihinde Şeyh Ali İbn Muhammed tarafından istinsah edilen bu eserin 12. asrın sonlarına âit olduğu söylenebilir. Fâtih Câmii Kitaplığında 880 târihli ve o devir türkçesine çevrilmiş bir nüshası vardır. Bu nushada müellifin Nâsırüddin Ahmed İbn Muhammed olduğu kayıtlıdır. Tertipteki v.b. değişiklikler Fâtih nüshasının başka bir nüshadan çevrildiğini gösteriyor. Buna göre eserin yeni nüshalarını beklemek lâzımdır. Nüshamız meclislerin fihristinden sonra şöyle başlıyor:

Baş: «hamd ü senâ ol tengriye kim yarattı gökleri bezedi ay gün yıldızlar birle..»

Son (s. 385): «..ümüzdür yarlıgaya meger yarın yazukunuzu»

*

Bunlardan başka Kurşunluoğlu Kitaplığında 4650 numarada 1164 târihli bir *Muhammediye* nüshası vardır.